

הערות הקוראים

הערה על מאמרו של הרב שלמה בר כוכבא "בעניין ניגוב ידיים במגבות

מוכבסות בשבוע שחל בו ת"ב" (עמוד ט"ו)

הרב שלמה בר כוכבא הביא צד להקל במטפחות מוכבסות מר"ח אב, ודייק מלשון הש"ע דרק לכבסם אסור אבל להשתמש בהם יש להקל מפני שאינו בדרך מלבוש. ויש לשאול מאי שנא מלהציע המטות בסדינים חדשים, שהוא ג"כ לאו דרך מלבוש, וקשה לחלק דרק בימיהם שישנו ערומים החמירו.

ומה שדייק מלשון הרמב"ן, שהביא ראיה לכיבוס מדבטלי קצרי דבי רב לגמרי, הרי שאין ראיה ללבוש, אינו מוכח כי יש לפרש כוונתו שהוא ראיה גם על הלבישה, שהכובסים היו בטילין לגמרי ולא היו פתוחים אפילו לאלו שרצו לקחת בגדיהם שכבר נכבסו מקודם. ועוד יש לומר דרוצה להביא ראיה אפילו ללבישה, דאם יש היתר ללבוש א"כ לא היו צריכים להיות בטלים לגמרי, דהרי מי שאין לו אפשר להקל ולכבסו, וכמו שמקילין לכבוד שבת.

ואין ראיה מהא שהתירו גיהוץ לכובע ראשו, שזה נעשה רק להגן ולכבוד, משא"כ מטפחות הידים שנהנה מהם כמו בתי ידים (כפפות) שאין סברא לומר שיהא מותר.

דוד אריה שלזינגר

מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

הערה על מאמרו של הרב יעקב דוד אילן "האם ניתן להניח תפילין לאחר

שקיבל עליו תוספת שבת" (עמוד צ"ב)

בגיליון ל' דן הגרי"ד אילן שליט"א לגבי הנחת תפילין בזמן תוספת שבת, והעלה שם סברה מעניינת, ש"ל שבזמן התוספת עדיין השבת איננה אות, וע"כ אין בעיה מצד הדין שלא מניחים תפילין בשבת להניחו בזמן התוספת. והנה, הרי ידוע שיש שתי דרגות של תוספת, יש דרגה מינימלית שהאדם חייב בה מדין דאורייתא שחייבים להוסיף מחול על הקודש, ויש דרגה שהאדם אינו חייב להוסיף, רק רשאי להוסיף, ואם קיבל ע"ע אז חל אצלו דין שבת. ואפשר לדון שיהיה בזה חילוק גם לגבי האות של שבת, שבזמן שיש חיוב על כל ישראל להוסיף אז נחשב כבר שיש אות של שבת, ול"צ לאות של תפילין, משא"כ בתוספת הפרטית שכל אדם יכול להוסיף, בזה י"ל של"נ שהגיע כבר אות של שבת.

עוד אפשר שהדבר יהיה תלוי בטעם דין תוספת שבת, האם הוא מצד שלא יבוא לחילול שבת [ר' רש"י פרשת בראשית שנראה שזה הטעם, וכותב שע"כ הקב"ה שיודע לכוין ל"ש אצלו

האוצר ◆ גיליון ל"ב

תוספת], או שהוא דין עצמי, שבאמת כשמתקרב שבת כבר חלה במידה מסוימת קדושת השבת, וי"ל שלטעם הראשון נאמר של"ח שהגיע אות של שבת, משא"כ לטעם השני.

עוד אפשר שהדבר יהיה תלוי בפלוגתת הראשונים לגבי חול המועד, האם חול המועד נחשב אות ואין מניחין בו תפילין, או לא. וי"ל שדרגת הקדושה בזמן התוספת מקבילה לקדושת חול המועד, ולדעות שהחווה"מ נחשב אות אז גם התוספת יחשב כאות.

אהרן הכהן פרידמן

תגובת המחבר

אף שדברי הכותב אינם מוכרחין, מ"מ דברים של טעם הם. ולקושטא דמילתא ראיתי כי הנצי"ב בהרחב דבר אמור כג - ג דן דתוספת שבת לא ידחה תפילין, וכן הגרש"ז זצ"ל בהליכות שלמה תפילה פרק רביעי עמוד מב מתוך חי' כ"י נדרים עו דן דבתוספת יכול להניח תפילין מטעמים אחרים עי' בדבריהם.

הערות על מאמרו של הרב יוסף צברי "תפילת הדרך לנוסע ברכב" (עמוד צ"ז)

לכבוד מערכת האוצר שלום וישע רב.

א. קראתי את דבריו של הרב יוסף צברי שליט"א בירחון האוצר גליון לא בעניין אם משערים שיעור פרסה שחז"ל אמרו ונפסק בשו"ע לעניין תפילת הדרך (וה"ה לברכת הגומל) במידת אורך הדרך, היינו במרחק הדרך בין עיר לעיר ובמידות זמנינו כארבעה ק"מ או במידת זמן היינו שבעים ושתים דקות. ויישר כח למחבר, שליקט והוכיח מהנך ראשונים שהביא שכולם סברי מרנן ששיעור פרסה לגבי תפילת הדרך נמדד במידת הדרך ובמרחק הדרך שאדם עובר מעיר לעיר בין הולך רגלי או רוכב על חמור או נוסע ברכב ולא במידת הזמן.

וכן ראיתי בספר יוסף לקח (סימן יג) להרב ינון מלאכי שליט"א (דיין ורב שכונת אהבת ישראל בעיר אלעד ת"ו) שכן פירשו כל הראשונים והאחרונים, שפשטות הגמרא בברכות (ל) ששיעור פרסה הוא במידה ולא בזמן. ע"ש.

והנה, באותו שם (עמ' קג-קד) הביא הרב המחבר את דברי הראש"ל הגרע"י זצ"ל בשו"ת בייע אומר (ח"א או"ח סי' י"ג) וכן בשו"ת יחווה דעת (ח"ב סי' כ"ו), שדעתו לפסוק שיש לומר תפילת הדרך בשם ומלכות רק אם יש בדרך שנוסע (בכל רחבי הארץ) ושוהה בנסיעתו שיעור זמן של מהלך פרסה רגלי, היינו שעה וחומש (=72 דק') וה"ה לברכת הגומל. ואם אכן כדבריו של הרב המחבר שליט"א, שלא נמצא אפילו אחד מהראשונים שסובר כמותו, הדברים מתמיהים, שכן הדבר עומד בניגוד למה שכתב הרב זצ"ל בעצמו בשו"ת יחו"ד (ח"א בכללי ההוראה, כללי הפוסקים האחרונים אות א) שאין לשום פוסק אחרון לחלוק על ראשון, אף בראיה מהש"ס, אא"כ מצא תנא דמסייע ליה בראשונים. ע"ש. וא"כ איך איהו בעצמו חלק על כל הנך ראשונים ולא נמצא ראשון אחד לכאורה שסובר כמותו? ולכאורה הביא ראיה לדבריו בייע אומר שם אות ו, ממה

שכתבו ותירצו האורחות חיים שם והאבודרהם שם, והביאם הרב המחבר בתשובתו בזה, לגבי העובר תחת קיר נטוי ועל גשר, שאינו מברך הגומל כיון שיוצא מהר ממקום הסכנה. והכא נמי בנידו"ד, בנסיעה ברכב פרטי שבזמן קצר מגיע למחוז חפצו, אין לו לברך הגומל וה"ה לתפילת הדרך. ע"ש. ואחר המחילה רבה מכת"ר, מה עניין זה לזה ומה עניין ומה דמיון יש בין הולך בדרך להולך תחת קיר נטוי, כלום יש לך אדם בעלמא שמשתהה בהילוכו תחת קיר נטוי או על גשר רעוע, כמו שיכול להשתהות בהילוכו בדרך והדרך עוד רחוקה ממנו והלאה עד שיגיע למחוז חפצו, בין שהוא הולך רגלי ובין שהוא גומע את הדרך ברכב פרטי. ולכך תיקנו תפילת הדרך בשל אורך הדרך המתמשכת שיש לפניו לעבור מעיר לעיר, אבל העובר תחת קיר נטוי לא מיקרי דרך ואינו בכלל עוברי דרכים, ולא שייכי לתפילת הדרך או לברכת הגומל. ואם היתה ראייה מדברי האורחות חיים ואבודרהם לנידו"ד לא היו נעלמים דבריהם מכל הנך ראשונים שכתבו להיפך מסברתו של הגאון בעל היביע אומר שם. ועוד נראה לענ"ד שאין הכרח לומר כתירוצם של האורחות חיים והאבודרהם אלא יש לומר משום שאין לאדם להכניס את עצמו למקום סכנה, והעובר תחת קיר נטוי הכניס את עצמו למקום סכנה וכל המכניס עצמו למקום סכנה השטן מקטרג עליו באותה שעה, וכמו שפירש רש"י בגמ' ר"ה (טו. ד"ה קיר נטוי) שמזכירים לו עוונותיו. ע"ש. ולהכי אין ראוי לברך, דאין זה מברך אלא מנאץ. וכדאיתא בגמ' תענית (כא , ע"א) אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא, דחיקא להו מילתא טובא, אמר ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון", אזלי אותבי תותי גודא רעיעא (=כותל רעוע), הוו קא כרכי ריפתא אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה, נישדי עלייהו האי גודא ונקטילנהו שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה וכו'. ע"ש.

ומה שהעיר עוד הרב המחבר על היביע אומר שם, שהביא את דברי הזכרון יהודה שם דמשמע שסמך עליו אע"פ שהוא בעצמו כתב שתשובה זאת כתב בעת שהיה בלא ספרים לעיין בהם, וכן עוד העיר על מה שהביא מהרב נתיבי עם סימן ק"י שהעיד שכן היה המנהג בירושלים לומר תפילת הדרך בנסיעה הן ברכבת או במכונית פרטית רק כששוהים בנסיעה שיעור פרסה (בזמן ולא בדרך) ובפחות מזה לא יברך בשם ומלכות. וכן ראיתי שהעיר כמו כן בתרווייהו בספר יוסף לקח ושני נביאים הם בעיר אחת. אבל בזאת מצאתי שהם חלוקים, דהרב המחבר שליט"א כתב שבתפילת הדרך לא הסכנה היא המחייבת אלא עצם הדרך היא החייבת בתפילה, וכל שעובר בדרך שיעור פרסה חייב להתפלל על שמירתו ולומר תפילת הדרך, אבל הרב יוסף לקח כתב זה לשונו: והנה מה שאמרו פרסה היא לא שהדרך פרסה אלא שרחוק ממקום ישוב פרסה א"כ יש סכנה ביותר בדרך כמ"ש הב"י בסי' ק"י בשם הירושלמי. וכן פסק להלכה בסימן רי"ט סעי' ז. עכ"ל. ולפי זה איכא לכאורה נפ"מ, דלפי מה שכתב המחבר שליט"א כל שעובר בדרך מרחק שיעור פרסה אפילו אם הדרך עוברת בין ישובים או שהדרך מוארת ומאובטחת חייב לומר תפילת הדרך, אבל לדברי הרב יוסף לקח כמו שכתב דמספקא ליה אם בכבישים שלנו בארץ חייב לברך ברכת הגומל או לומר תפילת הדרך, וכתב שברכת הגומל ישמע מאחר שחייב בברכת הגומל ותפילת הדרך יאמר בלי שם ומלכות.

ב. אע"פ שבעקרון אני גם אני מסכים לדעתו ששיעור פרסה לעניין תפילת הדרך נמדד במרחק ולא בזמן, כנ"ל, וכפי שהביא שכן משמע וכתבו כמה ראשונים, אך מה שרצה להוסיף ולחזק את דבריו (עמ' ק) בתוספת משל זה: מה יהיה הדין באדם נכה ברגליו שרצה ללכת בעצמו מעיר לעיר הסמוכה... ועבר מרחק של חצי פרסה במשך כשעתיים, האם נאמר דכיון ששהה בדרך משך זמן של יותר מהילוך פרסה (72 דק') האם יתחייב בתפילת הדרך מצד שהייתו במשך זמן כזה, אע"פ שלא עבר (מרחק) פרסה בפועל? זאת לא מצאנו ולא יעלה על הדעת וכו' עכ"ל. ואכן לא מצאנו ולא יעלה כזאת על הדעת, ולכן אין גם שום חיזוק לדבריו בתוספת משל מדומה כזה, מכיוון ששיעור פרסה שאמרו הוא באדם רגיל ולא בנכה ולא בילד קטן ולא באדם ענק. וכך אמרו בגמרא פסחים (צד ע"א) ... אמר רבי יוחנן: כמה מהלך אדם בינוני ביום, עשר פרסאות... ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין. ע"ש. והמשל משל היה ואין לא תוספת ולא חיזוק ולא ראייה ולא דחיה בדרך הזאת. וכיו"ב ראיתי שהלך בספר יוסף לקח סי יד עמ' נב, וזה לשונו: והגע בעצמך אם היה נשאל האורחות חיים באם אדם ישב תחת קיר נטוי שיעור זמן פרסה או יעבור מקום שבמידה הוא פחות מפרסה והוא יעבור בנחת בזמן שיעור פרסה האם יתחייב בזה, ודאי שלא כי ברור לכו"ע שחכמים חייבו במידה. עכ"ל. וגם כאן אני אומר - אין זו הדרך לדחות ולהביא ראיות לכאורה ממשלים מדומים או משאלות וקושיות היפוטטיים פרי הדמיון. ועוד, וכי אדם שפוי ישהה תחת קיר נטוי וכבר הבאתי במכתבי הקודם מהגמרא כמה מקורות בחז"ל שאלו לאדם להכניס עצמו במקום סכנה ואפילו לעמוד שם, כיון שהשטן מקטרט באותה שעה, ואיך ניתן היה להעלות על הדעת שהיו שואלים שאלה כזאת את רבינו האורחות חיים: "באם אדם ישב תחת קיר נטוי", וכי ברשיעי עסקינן או בחסרי דעת.

עוד יורשה לי להעיר, כי אחרי שהעלה להלכה ששיעור פרסה הוא במרחק ולא בזמן, הנה כתב בהוראה למעשה (עמ' קח): "מ"מ למעשה נראה להורות שיאמרנה ללא ברכה שהרי דעת הרמב"ם היא כי אין לחתום בברכה זו. ואע"ג דהב"י חולק עליו... מ"מ בדברי הפוסקים מצינו רבים שחששו לספק ברכות גם נגד הוראות השו"ע". הנה, ליתר דיוק צריך לומר שהרמב"ם כלל לא הזכיר דין תפילת הדרך, וכמו שכתב מרן הב"י סי ק"י אלא רק שכתב בהלכות ברכות פ"י שכשיצא מן העיר בשלום יאמר מודה אני לפניך ה' אלוקי שהוצאתני מכרך זה לשלום כך תוליכני לשלום ותציעני לשלום וכו' בלא חתימה. והב"י תמה עליו למה לא הזכיר בה חתימה וגם לא כתב דמצלי לה משאחזו בדרך עד פרסה. עכת"ד. עוד כתב המחבר עמ' ק"ט שבסידור תפילת ישרים העלה ברכה זו ללא שם ומלכות. ותימה לי, שהרי גם בחתימה אין חותמים אלא בא"ה שומע תפילה וגם אינה פותחת בשם ומלכות שאינה אלא תפילה.

עוד הערה אחת. מה שכתב והוסיף לתת טעם אמאי אין לחתום בברכה זו על פי הביאור הלכה שם, דאם יש עיר קרובה בתוך פרסה בצד הדרך שהוא נוסע בה לא יאמר תפילת הדרך בחתימה. וכתב בפרט בימינו שלרב יש ערים מצויות בצידי הדרך. אמנם, לענ"ד הוא הדין לגבי ברכת הגומל אם הנסיעה עוברת דרך ישובים, אבל אי אפשר לומר שכל הכבישים שוים בזה ויש כבישים שהם מסוכנים בפני עצמם ולא משום שהם רחוקים מהעיר, יש כבישים מועדים לפורענות, ולא מצד מחבלים או סכנות חיצוניות, כגון כבישים עם עליות ומורדות תלולים או

שדה ראייה מוסתר; עקומות חדות או סכנת החלקה. ואינה דומה נסיעה בכביש הצפון או בכביש הערכה או נסיעה בכביש הבקעה או בכבישי יהודה ושומרון לנסיעה בכביש 6 או בנסיעה בכבישים בין עירוניים כגון מחיפה לת"א או מת"א לירושלים. ולכן צריך להורות למי ששואל בהתאם לדרך וה"ה לברכת הגומל.

בברכת התורה ולומדיה
ראובן אוחנה עיה"ק צפת"ו

תגובת המחבר

לכבוד הרה"ג רבי ראובן אוחנה שליט"א

בתודה ובהערכה על הערותי החשובות על מאמרי בענין תפילת הדרך, ניכר עליו שכותב לעומקא של תורה ויישר כוחו.

כמה תגובות על הנכתב:

א. מאחר וכפי שכתב כבודו יפה, נחלקו הפוסקים האם תפילת הדרך היא ברכה וחותרים בה, או תפילה ואין להזכיר בה שם ה' בחתימתה, נמצא כי מאיזה סיבה שלא תהא, יש מחלוקת על עצם הזכרת השם בחתימה. ולזאת היתה כוונתי, ולא נעלם מעיני דברי הפוסקים, ולא החלטתי בדברי כלל כי לדברי הרמב"ם זו "ברכה" (ולא הבנתי כיצד דקדק זאת). פשוט מאוד, אם כאשר נחלקים הפוסקים על עצם ברכה אם יש לאומרה, אמרינן בזה (בלי להיכנס לכל הגדרים והפרטים) ספק ברכות להקל, א"כ הוא הדין כאן, שיש מחלוקת על עצם הזכרת ה' בחתימה, דמאי שנא, הלא זה עיקר החשש, ה"לא תשא" כמובא בפוסקים רבות.

ב. זאת ועוד, כי דברי לגבי סיום החתימה, לא נאמרו בהחלטיות כלל, רק בדרך "הצעה", וכבר הבאתי שמי שחותם יש לו יסוד "גדול" על מי לסמוך.

ג. מה שהעיר לגבי מה שהבאתי לגבי נכה, אולי צודק בהערתו על מילת "נכה", אך עדין לגוף הדברים יש ראייה, והחלף מילת "נכה" באדם רגיל שהחליט ללכת מכל סיבה שלא תהא, הגיונית או לא, לאיטו בדרך, ושעה משך פרסה במרחק קצר מפרסה, האם נחייבו מחמת הזמן אע"פ שלא עבר את המרחק? שאלה זו רק מוכיחה כי ההיצמדות למדידה לפי זמן אינה נראית נכונה לפי המציאות.

ביקרא דאורייתא
יוסף צברי - אלעד

תגובת המעיר

לכבוד הרה"ג יוסף צברי שליט"א.

בתשובה על שהעיר כבודו על מה שכתבתי לגבי חתימה בתפילת הדרך, דלא שייך לומר בזה סב"ל כדקיי"ל גבי ברכות, חילוק זה בין ברכה לתפילה למדתי ממה שהביא הטור והובא בב"י

האוצר ♦ גיליון ל"ב

שם בשם רבינו יונה זה לשונו: ומה שאינה פותחת בברוך פר"י לפי שאינה אלא תפילה בעלמא שמתפלל להקב"ה שיוליכני לשלום ואינה כברכת הנהנין ולא כברכות שתיקנו על שם המאורע אלא בקשת רחמים ומפני שיש בה אריכות דברים חותמין בה בברוך. עכ"ל. הרי להדיא מפורש בדבריו שבתפילת הדרך, כיון שהיא תפילה בעלמא ויש בה אריכות דברים, חותמין בה בברכה וא"כ לא שייך כאן סב"ל. וזו סברא שנראית לענ"ד. אם כי אפשר שטעיתי בהבנת דבריו.

בברכת התורה ובכבוד רב

ראובן אוהנה. צפת"ו

הערות על מאמרו של הרב חיים אשר ברמן "זמן הטבילה במקוה בערב

שבת" (עמוד ק"י)

א.

הרב חשש לכוון את כוונות הטבילה במקוה של מים חמים, ולענ"ד אין בזה בית מיחוש. איתא בגמרא (שבת י'): "מקום שבני אדם עומדים שם ערומים ולבושים... אין שם מקרא ותפלה", וכתב הר"ן שמותר להרהר שם, ובבית הפנימי של בית המרחץ אסור להרהר. נראה ברור שטעם האיסור להרהר הרהור תורה במרחץ הוא מחמת הבלא וזוהמא, ולא רק מחמת שהאדם עומד ערום - כי אם רק מחמת ראיית הערוה לא היה לנו לאסור הרהור, ראה במאירי (ברכות כ"ג.) 'דברים הללו לא נאמרו אלא במרחץ של מים חמים שהזוהמא מצויה בו'; ולכן במקלחת המצויות אצלנו שאין לנו הבלא וזוהמא - נראה שמותר להרהר הרהור תורה כי המים המלוכלכים נשטפים מיד, ואינו גרוע מבית הכסא דפרסאי המותר בד"ת, ואינו נראה שההבל המצוי אצלנו מסריח - כי מסתבר שההבל שהיה בבתי המרחץ בזמן הש"ס נבע מחמת שהיית האנשים המזיעים בתוך המים החמים, והמים המלוכלכים לא נשטפו החוצה - משא"כ אצלנו שהמים נשטפים מידית - הרי שכמעט ואין לכלוך על האנשים הטובלים, וממילא רק מעט שומן עובר למי המקוה.

המרחצאות בזמן חז"ל, שבהם היו הבל וזוהמא - הכילו מים חמים ביותר, שנכנסו אליהם ללא רחצה יסודית, והאנשים שהו במים זמן רב; במציאות זו אכן השומן והכלוך שיצאו מהגוף - נשאר במים, וגרמו לסרחון; מאחר והחלפת מים בזמנם היתה מבצע מסובך, וחימומם היה מבצע יקר - נקל לשער שמים אלו לא הוחלפו באופן תדיר; משא"כ במקוואות שלנו, בד"כ אין זוהמה האוסרת את ההרהור בד"ת, שהרי המים בד"כ לא חמים ביותר אלא רק בחום בינוני, הם מוחלפים מדי יום או כמה ימים במים נקיים, במקומות מסויימים המים מתנקים באמצעות פילטר, החדר מאוורר באמצעות וונטות, חלק מהמשתמשים במקוה נכנסים אליו רק לאחר נקיון יסודי - וגם האחרים עכ"פ מתקלחים לפני הכניסה למים, והכלוך שיש בחדרי המקלחות של הגברים הרי נשטף מיידית ועדיף מביהכ"ס דפרסאי - ובמציאות זו פשוט שאין איסור להרהר בד"ת במקוה, כי אף שהמים חמימים - אך הם נקיים.

צירפתי כמה לשונות הפוסקים התומכים בזה.

ראה רש"י (יומא י"א. ד"ה ושהנשים) '... אף על גב דאשמעינן מרחץ איצטריך לאשמועינן בית הטבילה אף על גב דליכא זוהמא'; המשך המאירי דלעיל (ברכות כ"ה) 'אבל מקואות ומעינות ושאר מקומות שאדם טובל בהם במים צוננים מותר לברך בהן כל זמן שאין שם ערוה'; רבינו מנוח (ק"ש ג' ג', מובא בכס"מ) 'ואית דאמרי דכיון דאיסור בית המרחץ הוא מפני שעומדים שם ערומים - בהני מקואות שטובלות שם הנשים אסור לברך או לקראות בתוכן, ולא מסתבר, דודאי עקר אסור מרחץ אינו אלא משום זוהמא והבלא דאית ביה ע"י שתשמישו בחמין, אבל הני מקואות שהמים שבהם צונני' ליכא זוהמא ומותר לברך ולקרות בתוכן, וצ"ע דהא לענין מזוזה חשבינן בית הטבילה כמרחץ אע"ג דלית ביה זוהמא' [אולי יש ליישב את קושייתנו, שהאיסור בק"ש תלוי בזוהמא, אך מזוזה תלויה במה שעשוי לכבוד]; תשובת חת"ם סופר (או"ח י"ח) 'מי שיש לו בתוך חדרו חפירה מקוה מים חמים לטהרת נשים שבבית... אי מותר ללמוד באותו החדר... היה נראה כדמות ראייה שאין במים חמים שבמקוה שום חשש זיהום טפי ממים קרים, דהרי היה לכהן גדול ביה"כ מקוה טהרה כגג בית הפרוה... אי ס"ד דבמחמין חמין הוה גנאי טפי ועושה מקוה כמרחץ דנפיש זוהמיה - א"כ מי התיר לכה"ג משום אסטניסותו להטיל חמין במים במקום קדוש... אע"כ דלא שייך זוהמא אלא במרחץ שמזיעים שם דנפיש הבליה וזוהמיה אבל להטביל בחמין לא, מיהו במעט עיון יראה שאין ראייה משם דהתם לא הוה רק להפיג צינתן ולא לחממן... דודאי לא היה רשאי להחם המים ממש משום איסור בישול... אבל במקואות שלנו שעושים ממש רותחין ונפישו זוהמי' והבלי' אפשר לא נפיק מכלל מרחץ... ומ"מ נשי דידן כולן רכות וענוגות הנה והותר להן חמין... אעפ"י שאין נוהרות לברך בחוץ ואינן שומעין אבל הדין דין אמת; ולע"ד נראה דכל הפלפול הנ"ל הוא על חפירה של מי מקוה טהרה שהיה מאז צונן ועכשיו חמים, אבל החדר שהחפירה בתוכו ששם מתקבצים כמה בני אדם ורוחצין בחמין אנשים ברגלים ונשים בזמנן חופפות שם וכמה מימות נשתפכו לתוך האמבטאות זו יוצאת וזו נכנסת לדעתי לא פקפק אדם מעולם שאין לברך שם והיינו כמו מרחץ ולכל הפחות כאמבטאות של כפרים דנפיש הבליה... בנידון שלפנינו נהפוך הוא שהחדר שהחפירה בתוכו הוא נקי וטהור ולפעמים פעם או פעמיים בחודש חופפת אשה בתוכו במים חמין, ונהי שהחפירה נפישא זוהמא מ"מ החדר שהוא רשות לעצמו נקי וטהור ולית ביה הבל ולא זוהמא וא"כ בשעה שאין שם נשים והחפירה מתכסית בנסרים לא ידעתי שום סברה לאסור שם ללמוד וללמד'; ספר בן ידיד (ק"ש ג' [שנת תקס"ו]) 'ומרחץ נמי ודאי מקום הטנופת מקרי ומטונף ומזולזל הוא יותר ממקום הטנופת דהיינו מקום שיש בו צואה ומי רגלים - דבמרחץ איכא זוהמא והבלא'; פמ"ג (א"א מ"ה ב') 'נסתפקתי במקוה שעושין תוך המרחץ ממש אף על פי שבנוי הוא וחלוק רשות לעצמה, מכל מקום נפיש הבלא גם שם שהבית יתמלא עשן וזוהמא, אם כן איך מברכין שם הנשים ברכה - וכמרחץ דינינן לה דהמקוה עומד תוך המרחץ ממש'; הערות על הברכי יוסף (או"ח פ"ה הערה י') 'דומני שמקואות דגן גם שהם חמים בדרך כלל אין בהם זוהמא, ואף שיש מקומות שפתוח למרחץ - הא ליכא זוהמה ברוב המקומות ויש אורור מיוחד להעביר ההבל, וכל כהאי גוונא שאינו אלא משום זוהמה הכל לפי הענין, ונשים יכולות לברך במקוה אף שרוחצין שם בחמין... והוא בזמנן שלא היה נקיות מופלג כל כך, וכל שכן בזמנינו ב"ה';

האוצר ♦ גיליון ל"ב

ערוה"ש (ר"ז ה') 'אינו דומה מרחץ שלנו למרחץ שלהם שהיה בו הבל רב וסכנה מפני שהיה נסוק מתחתיו משא"כ במרחצאות שלנו'; מ"ב (פ"ד ד') 'במקוה ששופכין בה מים חמין יש לומר דיש בה הבלא ומכל מקום אפשר לומר דאין בה זוהמא והבלא כל כך כמו במרחץ'; חלקת יעקב (או"ח ג') 'והנה המעיין בגמרא משמע להדיא דסתם בית המרחץ הוא מקום שמזיעין בשם ג"כ, וא"כ כיון דבגמרא ובשו"ע מבואר סתם דבית המרחץ אסור להרהר בד"ת והיוצא מבית המרחץ צריך נטילה - א"כ דוקא בית המרחץ כזה שמזיעין בשם ויש זוהמא יתירא הוא דאסור, ומנ"ל לאסור בית המרחץ שאין מזיעין בשם וליכא זוהמא יתירא - ולדונו לבית מרחץ ממש'.

ביקרא - יואל שילה

ב.

כבוד הגאון הרב יואל שילה שליט"א.

קבלתי דבריו היקרים של כת"ר שיחי, ואודה בכפילא, חדא על נתינת עינו הבדולח בדברי, ותרתי על הערתו היקרה, שטרח להעלותה עלי גליון, בתוספת ציצים ופרחים.

אכן, סברא זו, שמקואות ומרחצאות שלנו, גם כאשר רוחצים בהם במים חמים אכתי הם נקראים נקיים, העלו אותה בפני תלמידי חכמים, וגם מר שיחיה כבר פרסמה בעבר בדרך פלן, כפי זכרוני. אולם, לענ"ד גם מקואות שלנו חשיבי בני זוהמא לענין זה, והדבר תלוי בשיקול הדעת. ולפיכך, שמח אני בודאי בדבריו היקרים שבאו להציג את הצד שכנגד, ומיניה ומיני יתקלס עילאה. תרבה הדעת ויגילו הלומדים.

אך לכאורה דברי החת"ס שהביא עומדים לנגדו. הלא החפירה של המקוה החמה שדן בה החת"ס מיירי שהיתה אשה חופפת בה בחמין פעם או פעמיים בחודש, ואעפ"כ החשיבה החת"ס כ'נפישא זוהמא', וכל שכן בדידן.

גם רואים בדברי החת"ס שאם היו מחממים בשביל הכהן הגדול את המקוה במים חמים ממש ולא פושרים, היה לזה דין מרחץ גמור, ואע"פ שאין זה אלא באופן חד פעמי, עבור טבילת אדם אחד (שחובה עליו לטבול בכל יום, ואסורה חציצה על גופו, וא"כ הוא ודאי נקי), וחזינן שעצם הרתחת המים היא גופא הזוהמא. מקואות שלנו (בירושלים עיה"ק, כמעט בכל מה שאני מכיר) רגילים להרתח אותם הרבה (מכיון שהם מתקררים והולכים, לכן מרתיחים אותם הרבה ואז התם מתקררים אט על ידי הנכנסים לתוכם, הבאים באשמורת הבוקר רואים אותם ברתחתם), והם בודאי חמורים ממקוה של כהן גדול שהרתחוה פעם אחת, ואעפ"כ החשיבה החת"ס למרחץ.

וציינתי כי גם פוסקי דורנו נלאו הרבה להתיר את ברכת הטבילה בתוך המקוה. היו שאסרו לגמרי, והיו שנתחבטו להתיר בכל מיני צירופים ודחוקים (וכגון שיעורי שבט הלוי סימן ר'), אך הצד השווה שהכל נקטו שמעיקר הדין אם המקוה חמה ממש דין מרחץ לה (רק שטרחו לצרף ולהקל כדי שתוכל לברך שם).

ואכפול תודתי בברכת התורה

חיים אשר ברמן

ג.

שלום וברכה לכבוד הרב ברמן

חושבני שיש מושכל ראשון, שלא עצם המים הרותחים מהווים זוהמא, שמעולם לא פקפק איש שמותר לברך במקום שיש בו דוד מים חמים לשתייה באופן קבוע.

הזוהמא שיש במים בפשטות נובעת לא מעצם הלכלוך אלא מפעילות החיידקים הניזונים מהלכלוך, כמו שסרחון הזיעה נובע לא מעצם הפרשת הזיעה אלא מפעילות החיידקים בפירוק השומנים והחלב שיש בחלק מסוגי הזיעה [בזיעה המופרשת מהבלוטות המסויימות הנמצאות בעיקר במקומות השעירים, ולא בזיעה המופרשת ברוב שאר אזורי הגוף].

במרחץ שמימיו זורמים ומתנקזים - לא יכולה להוצר זוהמא, מאחר והמים מורחקים מיידית, והריח הלא נעים שמתלווה למרחץ נובע בפשטות מפטריות וכדו' ששוכנות קבע בלחות שיש באותו חדר, אך לא מעצם הלכלוך שיוצא למים - שבין רגע איננו.

אמנם, במרחץ שמימיו עומדים, ומוחלפים זמן רב, הרי שאפילו אם לא רוחץ בו אדם אלא מימיו סתם עומדים זמן רב - תהיה בהם פעילות חיידקית הגורמת לריח רע, אמנם רק לאחר זמן רב [ואם המים יהיו מסוננים בתכלית הסינון - כגון באמצעות פילטר, או שיהיו נקיים מחיידקים, כגון שיחוטאו באמצעות כלור או אוזון - לא אמור להוצר בהם ריח רע], ופוק חזי במקוה כלים, אף שבד"כ אין בו ריח רע, אך אם תשאב את מימיו העליונים ותכנס לבור המקוה בשעה שיש בו רק את המים שהיו למטה - הרי שהריח הוא כשל ביוב, ובדידי הוה כמה עובדות, שהרי מ"מ יש שם חלקיקים [שהגיעו משיירי מזון, מחומר צמחי שהגיע למי הגשם שהגיעו לגג, וכל כיו"ב] המשמשים את החיידקים, והמים התחתונים כמעט ולא מוחלפים, ופעילות החיידקים רבה בהם.

ואם המקוה ישמש לבני אדם, הרי שנפלטים למים גם תאי עור - המשמשים כמזון לחיידקים, גם אם התקלחו לפני הכניסה למים.

ואם המים חמים - הרי שנפלט למים גם שומן רב, שהוא גורם גדול לזוהמת החיידקים - גם אם התקלחו לפני הכניסה למים.

ואם יכנסו למים אנשים שלא התקלחו לפני כן, על זיעתם וטינופיהם - הרי שהחגיגה לחיידקים תהיה נרגשת היטב ע"י חוש הריח.

בקיצור, חום המים הוא לא גורם הריח, אלא הוא רק מסייע להוצאת יותר שומן זיעה ולכלוך, וככל שמים אלו שוהים זמן רב יותר ללא החלפה - כך הזוהמא גדלה, אך התהליך קיים בקנה מידה קטן גם במים קרים, מחמת תאי העור הנפלטים, וכן מחמת הפטריות וכה"ג, ואת כל זאת אני כותב לא מתוך עדות כתובה, אלא מעדות האף שלי, שהשתתף בניקוי בורות מקוואות מסוגים שונים.

מציאות החיים בזמן חז"ל גרמה לכך שהמרחצאות הכילו מים חמים עומדים, שנכנסו להם עם הזיעה והלכלוך - וממילא התוצאה היתה שאסרו לברך שם מחמת הזוהמא.

ככל שנתרחק ממצייאות זו, מים לא רותחים, מים זורמים, מים מוחלפים, נכנסים למים לאחר נקיון - כך רמת הזוהמא תרד.

הנושא של החת"ם סופר היה במי שיש לו חפירה בתוך חדרו שיש בה מים חמים באופן קבוע, ומשמשת לטהרת הנשים, אשר על כן, כפי שביארתי, מים עומדים חמים, שיש בהם תאי עור ושומן [שזה מגיע מהגוף למים גם לאחר המקלחת] - הם מתכוון לזוהמא מאחר ולחיידקים יש אפשרות לפרק את התוצרים הללו לאורך זמן, ולכן חשש החת"ם סופר לזוהמא, מאחר ואכן היתה שם זוהמא.

לגבי המקוה של הכה"ג - הרי כתב החת"ם סופר שלא היתה מזוהמת, דאל"כ מי התיר לו לעשות מקום מזוהם בתוך מקום קדוש, ואכן היו בה רק מים שהפיגו צינתם, ושימשה לטבילה נדירה של אדם נקי.

בשורה התחתונה - בכל כה"ג יש להפעיל את חוש הרית, ולחוש האם המקום מטונף או לא. ביקרא מרובה, יואל שילה

ד.

עיינתי מעט שוב, ונוספו בה דברים. בברכת הכרת הטוב לרב שליט"א.

שני דברים מוסכמים הם על שנינו, הראשון מצד נקודת ההלכה, והשני הוא ענין מציאות. א' איסורא דמרחץ אינו אלא מפני הזוהמה שבו [וכדמייתי כת"ר שליט"א מכמה וכמה לשונות הפוסקים ז"ל באיזהו מקומן], ואשר על כן התירו הפוסקים לברך בבית הטבילה של מים צוננין. ב' מרחצאות ומקואות שלנו נקיים המה טפי מבדורות העבר.

והמוטל במחלוקת הוא שיעור הזוהמה הראויה לאסרו בהרהור ואמירת דברי תורה וקדושה. מר שליט"א סבור כי המקואות שלנו אינם נחשבים לבעלי זוהמה, ומפני שאין המים חמים כל כך אלא בחום בינוני, ומחליפין בהן את המים תדיר, והנכנסים לטבול רוחצים קודם את גופם.

יתכן כי באתריה דמר שליט"א גדול הנקיון יותר מאשר במחנינו. אמנם, כפי הידוע לי (וידועים לי כמה עשרות מקואות בעיר עז לנו, עיה"ק ירושלים תוכב"א) רובא דרובא דהמקואות מחממים אותם הרבה מאד [באופן שגם כאשר ישנם שלשה בורות לטבילה, צונן אמצעי ורותח, עדיין פעמים הרבה שאין אדם ממוצע יכול להכניס כל גופו בבת אחת אל המקוה האמצעית, מפני רוב חומה], ואע"פ שמחליפים את המים באופן תדיר, מכל מקום הם ממהרים להתלכלך. באופן שבמקואות המרכזיים דנפשי בהו גברא, הרי שבערב שבת קדש, ממלאים אותם לפנות בוקר במים זכים ונקיים, ואע"כ בשעות הקרובות לשבת המים הם סרוחים וירוקים, והדבר נודע בשערים [גם במקומות שאין המים מגיעים לידי כך, עדיין מקצת זוהמא ודאי יש בו, ואין לך אדם שאינו נזהר שלא תגע המגבת שלו ברצפה, וסגי בזה לומר שגם מרחצאות שלנו דינם כמו בכל הדורות].

גם הגאון בעל יביע אומר זיע"א, שהאריך הרחיב בסוגיא זו, התייחס בפירושו (בחלק ב', י"ד סי' י"ד ס"ק ח') להערת מר, וזו לשונו הזהב - 'ונלע"ד שאין לחוש למה שיש אומרים כי המקואות

שלנו נשתנו למעליותא, מחמת רוב הנקיון השורר שם, מפני שמחליפין אותם במים נקיים כמעט בכל יום. ולכן מותר לברך שם. דהא ליתא. כי אף במקואות שלנו קורה לעתים שאין מחליפין אותם כ"כ מהר, והמים נעשים מזוהמים. וגם אם יזהרו מעתה להחליפן, כבר ירד עליהן תורת מרחץ. וע"כ אין להקל לברך שם שהרי זה ספק תורה, דבעינן והיה מחניך קדוש, וליכא. וכ"ש במקואות שנמצאים בתוך הבית שמתרחצות שם, שאסור לברך שם. דאיכא תרתי לריעותא. שהבית מלא וזהמא מחמת המתרחצות, וגם המקוה הוא חס', עכת"ד הנעימים.

למרות שהדברים נכתבו לפני כשבעים שנה, לא נשתנו המקואות שום שינוי משמעותי הנוגע לענייננו, וכל טעמי ההיתר שכתב מר היו יפים גם לאותה התקופה, מכל מקום שיקול דעתו של היביע אומר הוא בהיפך הגמור מדברי מר שיחי'. מר סבור שאין זוהמה במקלחות מחמת שהיא נשטפת על ידי המים הזורמים ויוצאים חוצה, ואילו היביע אומר פשיטא ליה להיפך, דהבל המים החמים יחד עם הלכלוך והזיעה הנשטפים מהרוחצים, מתחברים הם להחשב יחדיו וזהמת בית המרחץ [ולכן במקואות שאינם הומי אדם, ולעולם אין משתנה צבעם, מכל מקום המקלחות הסמוכות להם מחשיבות את כל המקום כמרחץ, אא"כ נדון את בור הטבילה כרשות נפרדת, וכמו שדנו הפוסקים].

וגם מאי דפשיטא ליה למר, כי מחמת שמחליפים את מי המקוה בתדירות אין בהם זוהמה וסרחון של מרחץ, התייחס לזה היביע אומר וכתב כי מפני שפעמים רבות קורה (ובפרט בערבי שבתות וחגים) שצבעם של מי המקוה משתנה מחמת ריבוי הטובלין, סגי בזה להחשיבו כמרחץ שיש בו זוהמה.

(מה שהבאתי מדברי היביע אומר הוא מפני שהוא ז"ל עמד בסוגיא זו לאורכה ולרוחבה, אך באמת הדבר מוסכם על כל הפוסקים. אין בידי הפנאי לחפש בעמרים, אך כפי זכרוני פוסקי דורנו נתחבטו הרבה בדבר ברכת הטבילה בתוך המקוה, והכל פשיטא להו שמקוה חמה דינה כמרחץ גמור, למרות שהמדובר הוא במקואות שלנו, אשר לדעת כת"ר נקיות המה).

נקודה זו, ששינוי צבע המים הוא זוהמה האוסרת, כבר נמצאת בדברי הצפיהית בדבש (סי' י"ד): 'וכן כשחום המרחץ מרובה והרבה בני אדם בוקעין בו, שזה ממשיך הבלא וזוהמא גם לתוך המקוה, כגון בערבי ימים טובים עד שמשנתנים מי המקוה מחמת הזוהמא, גם בזה נראה לאסור מלברך בו כיון דאיכא הבלא וזוהמא'. נידון שאלתו של הצפיהית בדבש הוא מה שעמדנו בו, בדבר אמירת פסוקים וידיוי וכוונות השם בשעת הטבילה, ובאמת כתב שם שבמקומות שהמקוה נקי מאד, מותר לומר בו פסוקים, וכדברי מר. וזה לשונו 'לא נכחד דלא נפיש בה הבלא וזוהמא, ומה גם שבית הטבילה חולקת רשות לעצמה בהיקף מחיצות, ועוד בה שהמפסיקים (רצונו לומר, המתענים בהפסקות) מצווים לנקות הטבילה נקיות גמור, מחמת שמצטערים הרבה מהזוהמא, דאנינא דעתייהו מחולשת התענית, כיון שהמקוה מנוקה יפה, שרי להזכיר שמות הקדש כשהם מכוסים במים'. והוא פלא גדול, שהרי משמע שבדרך כלל ישנה זוהמא גם במקוה הטבילה, וא"כ מאי אהני לן זה שניקו אותה יפה לכבוד המתענים, והלא כיון שלפעמים יש בה זוהמא א"כ שם מרחץ עליה, והנקיון הזמני אינו מועיל לו, וכבר רמז להערה זו ביביע אומר שם.

חיים אשר ברמן

ה.

זכינו שיתקיים בנו ואת והב בסופה, ולבסוף התברר שאין בינינו כלל מחלוקת, והכל לפי המציאות.

אכן, המציאות המוכרת לי בעירנו רכסים היא של מקוואות נקיים, וגם בשעות העומס של ערב פסח וערב יוה"כ פ - חושבני שלא ניתן להגדיר את המים כמזוהמים, ובודאי שלא ניתן לומר שהשתנה צבעם מחמת הטינוף, ואולי זה גם מפני שהמים לא כל כך רותחים.

לגבי היביע אומר זצ"ל - הוא מעניין, כי זכורני שלפני 31 שנה היתה זו תשובתו שחידשה לי שיש מקום להרהר בהרהור תורה במקלחת, וכעת חיפשתי את התשובה, והיא בחלק או"ח ה' י"א, ומסקנתו להתיר 'ואף שבשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (סי' יח) מחמיר גם בזה, מ"מ הבעלי בתים שנוהגים להקל בזה יש להם ע"מ שיסמוכו (ושם העיר ע"ד החת"ס והבנין ציון מההיא דיומא יא ע"א דמפליג בין מרחץ דרבים למרחץ דיחיד. וכ' ש"ל שלא החמיר החת"ס הנ"ל אלא בנידונו שהמים שבמקוה היו נשארם בתוכו זמן ממושך, משא"כ באמבטי שלנו שעם גמר הרחיצה המים מתרוקנים ונשאר האמבטי נקי. ע"ש. אך יש לפקפק לפ"ז בראית החת"ס מההיא דכ"ג שטובל בבית הפרוה, והרי גם שם מסתמא היו יכולים להריק מימי המקוה אחר יוה"כ ואז לא תשאר כל זוהמא. וי"ל). וע"ע בשו"ת זכר יהוסף משאול (סי' כג). ע"ש. והלום ראיתי להגאון מהר"א וואלקין בשו"ת זקן אהרן ח"א (חאו"ח סי' א) שאחר שכתב שדין האמבטיה שלנו כדין מרחץ כיון שעכ"פ רוחצים שם בחמין. העלה דמ"מ כיון שענינו הרואות דלא נפיש התם זוהמא והבלא כמו בחדר הפנימי של בית המרחץ, לכן יש להשוות דין חדר האמבטיה לדין בית אמצעי של בית המרחץ, שאסור ללמוד ולברך שם, אבל מותר להרהר שם בדברי תורה. ע"ש. וכן נ"ל עיקר' [וצ"ל עיון במה שדחה את ראיית החת"ס סופר - שהרי מה הדחיה מכך שיכול לרוקן את המקוה של הכהן הגדול - הרי סוף סוף לא רצו שיהא מקום שהוא מטונף במקצת במקום קדוש].

יואל שילה

ו.

אכן, ודאי האמבטיה הביתית קילא טפי (וכמו שהערנו מזה במאמרנו הנ"ל בירחון האוצר, אשר ממנו נסתעפו הדברים שבכאן), וכאשר ציין מר בחכמה לדברי היבי"א (ה' י"א) בדבר שמיעת טייפ של דברי תורה בשעת הרחיצה באמבטיה. ובאמת שכבר לעיל (כריש חלק ג') עמד בזה בקוצר אמרים, לענין מה שנשאל שם בדבר נטילת ידיים בחדר האמבטיה. וכתב דהגם שפקפק בזה בשו"ת שם משמעון שהרי צריך לכוין לשם מצות נטילת ידיים, ואיך יכוין שם במקום האסור בדברי תורה, והשיב על זה היבי"א דאמבטיאות שלנו דינם כבית אמצעי דמרחץ, ועל יש לומר דמותרים הם בהרהור תורה.

ומה שהעיר עליו מר, דכוונת החת"ס היא משום שלא רצו שיהיה בבית המקדש מקום טינוף גם לא ליזמן קצר. כוונתו ז"ל לפקפק בראיית החת"ס היא לומר שלכאורה על שיהוי קצר כזה אין להקפיד, ועי' [וצריך לעיין מה היה עושה הכהן הגדול אם היה נצרך לנקבו באמצע העבודה, אי שרי ליה לצאת לבית הכסא שהיה שם במחילות, או דילמא אסור לו לצאת מהעזרה באמצע עבודתו].

האוצר ♦ גיליון ל"ב

עיינתי בדברי התשובה שהבאתם, וראיתי כי הביא שם שכתב בספר נצר מטעי (סי' ב') להתיר אך לברך באמבטיה דידן, וכתב היב"א שעיקר ראייתו היא ממה שכתבו הראשונים שר"ת היה מברך כאשר היה רוחץ בחמין, והעיר עליו שהרי שפיר יתכן שהיתה גיגית זו נמצאת בתוך הבית במקום נקי. אבל המעיין בנצר מטעי יראה שלא הביא זה אלא לתוספת נופך בעלמא, אבל עיקר טענתו היא מחמת שחדר הרחצה הביתי נקי בדרך כלל, ורק בעת הרחצה אסור לברך שם [הא מיהת שמעינן מדברי הנצר מטעי שבשעה שמתרחץ שפיר חשיב הבל המים החמים לזוהמא האוסרת, ולא התיר שם לברך בשעת הרחיצה אלא רק אחרי שניקו את האמבטיה, וש"מ דפשיטא ליה דאע"פ שהמים שוטפים וזורמים כל הזמן, מ"מ הזוהמה שבשעת הרחיצה שפיר חשיבא זוהמא האוסרת. ואם נקבל דבריו בזה, ולא נקבל את מה שהתיר לברך אחרי הנקיין, הואיל וכבר חל על המקום שם מרחץ, יהיה הדין דגם אחרי הנקיין יהיה אסור אפילו להרהר שם בדברי תורה].

ובעמדי בזה נסתפקתי אם היתר ההרהור בדברי תורה בבית האמצעי דמרחץ אינו רק בגדר היתר, והמחמיר תבא עליו ברכה וקדוש יאמר לו, או דילמא כיון שסו"ס הותר ההרהור שם בדברי תורה, א"כ הדר דינא דחייב להרהר בו בדברי תורה משום ביטול תורה. והן אמנם דהדיבור בד"ת אסור שם, אך ההרהור כיון שהוא מותר ואינו בכלל האיסור, ממילא הוא בכלל חיובא דוהגית בו יום ולילה.

והנה, בקדושין ל"ג א' מייתי עובדא שלא קמו במרחץ מפני רבי שמעון ברבי, ואתא אמר ליה לאבוה, והשיב לו רבי דדילמא בהן יושב ומהרהר. ובאו להוכיח מזה חיוב קימה בבית המרחץ, ומשני דהא בבתי בראי דאל"כ היה אסור בהרהור תורה וכדין בית המרחץ. והנה המקנה שם כתב דהטעם שלא קם מפניו הוא משום ביטול תורה, וכיון שנראה בדברי המקנה שם דהך בתי בראי אינו רק בבית החיצון אלא גם בבית האמצעי [דכיון שהוא מותר בשאילת שלום ממילא יש הידור לקום שם], א"כ משמע דיש ביטול תורה גם בבית האמצעי, ועיין.

ועיין בתולדות אדם (ח"א פ"ז) שהעיד על הגאון רבי זלמן (זלמ"ה) מוואלאזין שפלפל בחכמה אם במקום שאסור להרהר בדברי תורה מותר לדבר בדברים בטלים, ויצא הדבר לפניו ז"ל היתר: 'והיה דבר נפלא לראות כאשר בא אל בית המרחץ במקום שאסור להרהר בדברי תורה היה שואל על קורות העתים וחילוף הזמנים וכו', וכאשר יצא מבית המרחץ ושב אל מקום שמותר להרהר בדברי תורה נתאלמנה שפתותיו והיה כאילם לא יפתח פיו'. הנה שדקדק בלשונו שלא היה מדבר דברים בטלים רק במקום שאסור בהרהור, היינו בבית הפנימי, אבל במקום שמותר בהרהור הדר רבי זלמן לתלמודו והיה מהרהר בדברי תורה בבית הפנימי דמרחץ [וממילא למה שנקט שם ביביע אומר דאמבטיות שלנו דינם כבית האמצעי, והיתרא הוא להרהר שם בדברי תורה, אין זה רק היתר אלא חיוב, ונמצא דחומרא היא ולא קולא].

ואכפול תודתי וברכתי לכת"ר שליט"א שטרח ליתן עינו הבדולח ולישא וליתן במלחמתה של תורה למען שמו באהבה.

בהצלחה רבה
חיים אשר ברמן

האוצר ◆ גיליון ל"ב

ז.

דברים יפים כתב מר.

מעניין מה היה מורה בשאלתו של הרב יצחק זילברשטיין בשיעורו השבועי, במי שחייב לאכול לרפואתו בט' באב, אך מטעמים מסויימים לא רוצה שבני ביתו ידעו מכך, ובכל שנה מברך מחוץ לאמבטיה ונכנס ואוכל שם, ובשנה זו שצריך הבדלה - מסתפק מה לעשות, כי לא יכול לעשותה מחוץ לאמבטיה מפני הרואים.

הגאון הרי"ז אמר לו שבכה"ג יסמוך על שיטת הרמב"ן שאין חיוב הבדלה בט' באב נדחה, ויוכל לאכול ללא הבדלה, ובמוצאי ט' באב יבדיל כאחד האדם.

כמובן שאם היה שואל אותי הייתי אומר לו להבדיל באמבטיה בשעה"ד כזה, כשדואג שהמקום יהיה נקי לחלוטין.

יואל שילה

ח.

אני הייתי מציע לו לעשות הבדלה מבעוד יום. היינו, יודיע לבני ביתו את עצת הרופאים לשתות הרבה מיץ ענבים במשך היממה שלפני הצום (דבר שאפשר לעשותו רק בשנה כגון זו, דאל"כ הלא אסור לשתות מיץ ענבים בתשעת הימים), ובאחת הפעמים ששותה כוס מיץ ענבים אחרי הצהריים של שבת קודש, אחרי פלג המנחה, יאמר בלחש את ברכת ההבדלה.

וגם לשיטת הבה"ג, שהמבדיל מבעוד יום נאסר בעינויי תשעה באב, ואסור לו לשתות את היין, מכל מקום הכא לית לן בה, שהרי האי גברא מותר לו לשתות גם בתשעה באב גופיה, וא"כ מה לי שקיבל עליו את הצום ע"י ההבדלה. אם כי לשי' הבה"ג יאסר בנעילת הסנדל, ועליו לנהוג בפקחות.

הערה על מאמרו של הרב יהושע ון-דייק "אכילת בן בבית הוריו שאינם שומרי מצוות" (עמוד קצ"ז)

נהנתי ביותר מהמאמר הממצה, והכתוב בתבונה רבה (הפירגון אמיתי; ולא רק הקדמה לביקורת...). הערה קטנה - במ"ש שאם ערלה בזה"ז דרבנן - הרי שניתן להקל בספיקה - יש להעיר שלדעת המשנה למלך (מאכ"א י' י"א על פי יבמות פ"א. תוד"ה מאי [ספק ערלה בארץ ישראל בזמן הזה דינו כבחור"ל]), הצל"ח (ברכות ל"ו על פי הרמב"ם שהתיר לאכול את הקפריסין), והמנחת שלמה (א' ע"א ב') לפי דעת הרשב"א שקדושת הארץ בטלה - הרי דין ספק ערלה בזמן הזה כדין חור"ל.

אך לדעת החזו"א (שביעית ג' י"ב, ערלה י"א ח', י"ב ה') קשה להקל בזה אף לפי הדעות שקדושת הארץ מדרבנן, כי חכמים החמירו בספק ערלה בזמן הזה לנהוג בו כספק ערלת ארץ ישראל,

האוצר ◆ גיליון ל"ב

משום שערלה תלויה בגבולות הארץ ולא בקדושתה, וכי מצאנו שחששו חכמים בגבינות עכו"ם
משום ספק ערלה.

ביקרא - יואל שילה

כתובת המחברים למשלוח הערות:

הרב עמנואל מולקנדוב
e9074716@gmail.com

הרב אורן צדוק
ateret70@gmail.com

הרב אריה אידנסון
aryehlib@gmail.com

הרב יעקב דוד אילן
ilanyakov@bezeqint.net

הרב עמיחי כנרתי
esa@etrog.net.il

הרב איתי יצחק שנקר
s0504140802@gmail.com

הרב הראל דביר
hareldvir21@gmail.com